

ศัพท์สะท้อนระบบฐานันดรในสังคมไทยจากพจนานุกรม A Dictionary of the Siamese Language

สุริย์รัตน์ บำรุงสุข

บทคัดย่อ

สังคมไทยมีการแบ่งชั้นทางสังคมตามอำนาจหรือสิทธิในการครอบครองที่ดิน ซึ่งเรียกว่า ระบบฐานันดร จากการศึกษาพจนานุกรม A Dictionary of the Siamese Language ของเจ.คัสเวล และเจ.เอช.แชนด์เลอร์ ซึ่งเป็นพจนานุกรมยุคบุกเบิก จัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2388 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สะท้อนให้เห็นสังคมระบบฐานันดรของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่ามีการแบ่งชนชั้นทางสังคมเป็น ชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นที่ถูกปกครอง

จากการศึกษาพจนานุกรมฉบับดังกล่าวพบว่า ภาษาสะท้อนการจัดแบ่งชนชั้นในสังคม โดยชนชั้นปกครองจะมีภาษาที่เรียกว่า “คำกษัตริย์” ส่วนชนชั้นที่ถูกปกครอง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ ไพร่ และทาส โดยเฉพาะกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ใช้ภาษาที่เรียกว่า “คำฝ่ายพระ” ส่วนกลุ่มไพร่ (สามัญชน) ใช้ภาษาที่เรียกว่า “คำบ้านนอก” กับ “คำชาวเมือง”

Abstract

Thai society is divided into castes or classes on the basis of power or right in the ownership of real estate, an arrangement called the estate system. The estate system which divided society in the early Bangkok Period into a governing class and governed classes is reflected in *A Dictionary of the Siamese Language* by J.Caswell and J.H. Chandler, one of the earliest Thai language dictionaries, which was published in 1845 during the reign of King Rama III.

Study of the dictionary reveals that the language reflected the division of society into classes. The language used by the ruling class is designated as *kham kasat*, or royal words. The governed classes were divided into three groups. The religious group used language called *kham fai phra*, or monks' words; the commoner group people used language called *kham ban-nok*, (rural villagers' words), and *kham chao-meuang*, (townspeople's words).

สังคมไทยเป็นสังคมระบบชนชั้นอันสืบเนื่องมาจากระบบศักดินา ถึงแม้จะไม่มีแบ่งชัดเจนเหมือนระบบชนชั้นวรรณะของอินเดีย¹ แต่กล่าวได้ว่า “คนไทยมีชนชั้นทางสังคมอยู่แล้ว แบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ตามเกียรติภูมิที่สังคมยกย่อง คือ กษัตริย์และราชวงศ์ พระ ขุนนาง ไพร่ ทาส” (ไพโรจน์ เลิศพริยกุล, 2544: 71) สังคมไทยในอดีตมีการกำหนดฐานะของบุคคลในสังคมตามอำนาจหรือสิทธิในการถือครองที่ดินโดยมีกฎหมายและจารีตประเพณีเป็นตัวกำหนด

ผู้เขียนสนใจศึกษาสภาพสังคมและระบบฐานันดรของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ผ่านทางภาษา โดยใช้วิธีศึกษาจากเอกสารประเภทพจนานุกรม เนื่องจากพจนานุกรมเป็นเอกสารที่รวบรวมคำศัพท์ที่มีใช้อยู่ในภาษา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาข้อมูลคำศัพท์จากพจนานุกรมรุ่นบุกเบิกย่อมสะท้อนถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ณ ช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดีเนื่องด้วยภาษาเป็นภาพสะท้อนของสังคม

“พจนานุกรม A Dictionary of the Siamese Language ของเจ.คัสเวล และเจ.เฮซ. แชนด์เลอร์เป็นพจนานุกรมภาษาไทยฉบับที่เก่าที่สุด จัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2388 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” (สุริย์รัตน์ บำรุงสุข, 2550: 14) การศึกษาคำศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากคำศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรมนี้นสะท้อนวัฒนธรรม วิถีชีวิตในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นได้เป็นอย่างดี

ม.ร.ว. อุดิน รพีพัฒน์ (2527: 174) กล่าวถึงการสภาพสังคมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่ามีปัจจัยหลายประการที่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดระเบียบสังคมไทยหลายประการคือ “บทเรียนจากการเสียกรุงศรีอยุธยา ภัยอันตรายใหม่จากการขยายตัวของประเทศมหาอำนาจ ล่าอาณานิคม และปัญหาที่แนวความคิดแบบตะวันตกที่ลั่งไหลเข้ามา เนื่องจากการติดต่อกับประเทศยุโรปเพิ่มขึ้น” ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเหล่านี้นีย่อมปรากฏอยู่ในภาษาด้วยเช่นกัน

ระบบฐานันดร

ระบบฐานันดร (Estate system) หมายถึง “การแบ่งชั้นทางสังคมที่กำหนดจากอำนาจหรือสิทธิในการครอบครองที่ดิน ฐานะทางสังคมของบุคคลวัดจากจำนวนที่ดินที่ถือครอง โดยผู้ที่มีอำนาจเหนือที่ดินทั้งหมดคือ กษัตริย์ ฐานันดรของแต่ละบุคคลหรือกลุ่ม ถูกกำหนดลดหลั่นกัน อย่างชัดเจน โดยมีกฎหมายและจารีตประเพณีเป็นตัวกำหนด” (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2532: 80)

¹ ระบบวรรณะของอินเดีย มี 4 วรรณะได้แก่ วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร

จากการศึกษาพจนานุกรมของเจ.คัสเวล และเจ.เอช.แซนด์เลอร์ ผู้เขียนพบว่ามีความสัมพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมและระบบชนชั้นของสังคมไทย ณ ช่วงเวลาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สภาพสังคมไทยยังเป็นสังคมแบบระบบฐานันดร (Estate system) มีการแบ่งคนในสังคมตามอำนาจและกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน (ศักดินา)

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ (2527: 141) กล่าวถึงศักดินาของเจ้านายไว้ดังนี้ “เจ้านายชั้นเจ้าฟ้ามีศักดินา 15,000-50,000 ชั้นพระองค์เจ้ามีศักดินา 7,000-15,000 ชั้นหม่อมเจ้ามีศักดินา 1,500 หม่อมมีศักดินา 800-1,000 และหม่อมราชวงศ์มีศักดินา 500” ส่วนศักดินาของตำแหน่ง (อาชีวะ) อื่นๆ ในสังคมนั้น ไพร่ก เลิศพิริยมภล (2544: 73-75) ได้กล่าวถึงโดยเรียงตามลำดับดังนี้

ลำดับที่	ตำแหน่ง	ศักดินา (ไร่)
1.	ทาส, ยาจก	5
2.	ไพร่ เช่น ไพร่หลวง ไพร่ราบ ไพร่มีครว	10-15
3.	ข้าราชการชั้นผู้น้อย	30-400
4.	ภิกษุมัธยม (เมืองจัตวา) ประจำกรม (อาลักษณ์, ขาวที่, ไพร) ปลัดกรม, ปลัดกอง, เสมียนตรา, สัสดี	400
5.	มหาดเล็ก, พนักงานขาวที่, ยกกระบัตรเมืองต่างๆ, หัวหมื่น, นายเวร, ไชลอนทวาร	500
6.	ปลัด, เจ้ากรม, นายอกร, จินลாம், หัวหน้าพ่อค้า, สมุห์บัญชี, พนักงานรังวัด กรมนา	600
7.	กำนัน, เจ้าแก้ว, ปลัด (ตรวจคุก, นั่งศาล, ฑูลฉล่องมหาดไทย กรมพระคลัง)	800
8.	นางสนองพระโอษฐ์, นายกองตั้งทองซ้าย ขาว, พระคลัง, จางวาง ขัณฑ์	1,000
9.	เจ้าเมือง (ชั้นตรีและจัตวา), กรมต่างๆ, กลาโหม, พระโหราจารย์, มหาดไทย	3,000
10.	เจ้าเมือง(ชั้นโท), กรมพระคลัง, เจ้ากรมอาษา, อาลักษณ์กรมวัง, โหราจารย์	5,000
11.	เจ้าเมือง (ชั้นเอก), เสนาบดีกรมพระนคร, สมุหนายก, สมเด็จพระเจ้าพระยา	50,000

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นภาพของสังคมไทยในสมัยนั้นว่ามีแบ่งชั้นทางสังคมเป็นชนชั้นปกครองได้แก่ พวกเจ้าขุนมูลนาย กับชนชั้นที่ถูกปกครองได้แก่ พวกไพร่ฟ้าข้าทาส ดังนั้นในที่นี้จะแบ่งสังคมระบบศักดินาเป็น 2 ชนชั้นคือ ชนชั้นปกครองและชนชั้นที่ถูกปกครอง ดังนี้

1. ชนชั้นปกครอง

ชนชั้นปกครองในสังคมไทย ได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนาง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งเจ้าชีวิตและเจ้าแผ่นดิน มีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารบ้านเมือง การออกกฎหมาย การตัดสินคดี รวมทั้งการแต่งตั้งถอดถอนยศศักดิ์ของเจ้านาย และขุนนางด้วย ส่วน เจ้านาย ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่รับราชการสนองพระมหากษัตริย์ บุคคลเหล่านี้ได้รับเกียรติยศและอภิสิทธิ์ต่างๆ มีตำแหน่งสืบสายสกุลต่อกันมา

ภาพราชวงศ์จักรี จาก www.rosenini.com

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล (2543: 126) กล่าวถึงการขึ้นมาใช้อำนาจของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ว่า “มีที่มาจากการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างบรรดาตระกูลขุนนางเก่าๆ และการแต่งงานระหว่างเจ้านายและขุนนาง ผลที่ตามมาคือเกิดสิ่งที่เรียกว่าแวดวงผู้ดี นับเนื่องเป็นราชินิกุล”

จากการศึกษาคำศัพท์จากพจนานุกรมพบคำศัพท์ที่สะท้อนระบบฐานันดรใน 3 ลักษณะได้แก่ คำเรียกฐานันดร คำราชาศัพท์ คำสรรพนามดังนี้

1.1 คำเรียกฐานันดร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 392) ให้คำนิยามว่า “ฐานันดร หมายถึง ลำดับในการกำหนดชั้นบุคคล เช่น ยศบรรดาศักดิ์” คำเรียกฐานันดรที่พบจากพจนานุกรม ปรากฏทั้งคำแสดงฐานันดรของเจ้านาย และข้าราชการ ดังนี้

คำแสดงฐานันดรของเจ้านาย

คำศัพท์ที่สะท้อนบรรดาศักดิ์ของเจ้านายซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้ปกครองได้แก่ พระมหากษัตริย์ และกลุ่มพระญาติต่าง ๆ เช่นคำว่า กษัตริย์ สมเด็จ พระอนุชาธิราช เจ้าจอมฯ ดังนี้

กระษัตริ	นั่นคือเจ้าแผ่นดิน เป็นใหญ่อยู่ในแผ่นดินเรียกว่ากระษัตริ (น. 40)
สมเด็จ	นั่นคือเป็นคำเรียกกระษัตริ์เหมือนคำเรียกว่าสมเด็จบรมกระษัตริ์ เป็นคำฝ่ายกระษัตริ (น. 953)
พระอนุชาธิราช	นั่นคือน้องพระมหากษัตริ์ (น. 551)
เจ้าจอม	นั่นคือหญิงที่เป็นใหญ่อยู่ในพระราชวังนั้นเรียกว่าเจ้าจอม (น. 230)
สนม	หญิงที่เป็นรองอัครมเหสีเป็นลำดับลงมาขึ้นก็เรียกว่าหญิงสนม (น. 291)

คำแสดงฐานันดรของข้าราชการ

คำศัพท์ที่สะท้อนระบบสังคมฐานันดรกลุ่มขุนนางหรือข้าราชการที่พบจากพจนานุกรม มักให้คำนิยามคำศัพท์โดยอธิบายว่า “ข้าราชการพวกหนึ่ง” หรือ “ป่าวขุนนางพวกหนึ่ง” ประกอบท้ายศัพท์ ผู้เขียนพบคำศัพท์ที่แสดงให้เห็น “ตำแหน่ง” ของข้าราชการตั้งแต่ตำแหน่ง เจ้าเมือง และขุนนางระดับสูงเช่น พระยา อำมาตย์ ขุนนางตำแหน่งต่างๆ เช่น เจ้ากรม จางวาง ทนาย มนตรี ขุน หมื่น หลวง นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มข้าราชการที่ทำหน้าที่สนองพระเดชพระคุณในด้านอื่นๆ เช่น ด้านการศาล พบคำว่า ตระลาการ ลูกขุน, ด้านวรรณศิลป์ พบคำว่า นักปราชญ์ ราชบัณฑิต, ด้านพิธีศพ เช่นคำว่า สนม ดังนี้

ภาพขุนนางสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล 2543: 15)

เจ้าเมือง	นั่นคือคนที่เปนใหญ่ในเมืองนั้น เรียกว่าเจ้าเมือง (น.230)
ยมราช	นั่นคือเป็นชื่อแห่ง <u>พญา</u> คนหนึ่ง (น.627)
ค่าเฝ้า	นั่นคือ <u>ข้าราชการ</u> ใหญ่น้อยทั้งปวง สำหรับได้เข้าไปเฝ้าพระมหากษัตริ์ ตามตำแหน่งเฝ้าของตน อย่างนี้แลเรียกว่าข้าเฝ้า (น.7)

ตำรวจ	นั่นเป็นชื่อแห่งข้าราชการพวกหนึ่งที่มีรัศมีประกายแวววาวนั้น (น.372)
มหาดไทย	นั่นเป็นชื่อแห่งข้าราชการพวกหนึ่ง (น. 592)
มหาดเล็ก	นั่นเป็นชื่อแห่งข้าราชการพวกหนึ่ง เรียกว่า มหาดเล็ก (น. 593)
พฤตมาตย	นั่นเป็นชื่อแห่งอำมาตย์ผู้เฒ่า เรียกว่า พฤตมาตย (น. 553)
ทนาย	นั่นคือเป็นชื่อแห่งป่าวขุนนางพวกหนึ่ง (น. 376)
มนตรี	นั่นคือเป็นชื่อแห่งขุนนางพวกหนึ่ง (น. 602)
หมื่น	นั่นคือเป็นที่รองขุนนั้นเรียกว่าหมื่น เหมือนคำพูดว่า คนนั้นเคาเป็นหมื่นนั้นหมื่นนี้ (น. 604)
หลวง	นั่นคือเป็นชื่อแห่งพระมหากษัตริย์ประทานให้อย่างหนึ่ง เหมือนคำพูดว่า หลวงคนนั้นหลวงคนนี้ หนึ่งคือ กองกระษัตริย์เรียกว่าของหลวง เหมือนคำพูดว่ากองเหล่านี้เป็นของหลวง (น. 680)
จางวาง	นั่นคือคนที่ใหญ่กว่าเจ้ากรมนั้นเรียกว่าจางวาง (น. 246)
ปลัด	นั่นคือคนที่เป็รองเจ้ากรมนั้นเรียกว่าปลัดกรม หนึ่งพระสงฆ์ที่เป็นรองสมเด็จพระเจ้านั้นก็เรียกว่าพระปลัด (น. 503)
ตระลาการ	นั่นคือคนพิภกษาคความ เรียกว่า ตระลาการ (น. 429)
ลูกขุน	นั่นคือคนที่พระมหากษัตริย์ตั้งไว้สำหรับพิภกษาคความต่างๆ นั้น เรียกว่า ลูกขุน (669)
ราชบัณฑิต	นั่นคือเป็นชื่อแห่งคนที่เป็ปราชยที่พระมหากษัตริย์ตั้งแต่งพวกหนึ่งนั้น (น. 633)
พระนักรงาน	นั่นคือเป็คนสำหรับแก่การนั้นๆ เรียกว่าพระนักรงาน เหมือนคำพูดว่า การนี้เป็พระนักรงานของคนนั้นต่างหาก (น. 498)
สนม	นั่นคือเป็คนพวกหนึ่งที่กระษัตริย์ตั้งไว้ให้จัดแจงคนตายนั้นเรียกว่า พวกสนม (น. 291)
นักสนม	นั่นคือหญิงที่เป็บริวารของอัครมเหสีนั้นเรียกว่าหญิงนักสนม (น. 439)
นาย	นั่นคือคนที่เป็เจ้เงินกิติ คือคนที่เป็เจ้หมู่กิติ ก็เรียกว่านาย (น. 450)

1.2 คำราชาศัพท์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 952) ให้คำนิยามว่า “ราชาศัพท์ หมายถึง คำเฉพาะใช้สำหรับเพ็ดทูลพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านาย ต่อมาหมายรวมถึง คำที่ใช้กับพระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการ และสุภาพชนด้วย.” คำราชาศัพท์ที่พบในพจนานุกรมทุกคำจะมีคำอธิบายในนิยามคำศัพท์ว่า “เป็นคำกระษัตริ” ซึ่งหมายถึงคำราชาศัพท์ในปัจจุบัน แสดงให้เห็น

วัฒนธรรมในการใช้ภาษาและการยกย่องกลุ่มชนชั้นปกครองอย่างชัดเจน คำราชาศัพท์ที่พบจากพจนานุกรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระอริ	นั่นคือกระดุก <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 551)
พระหฤไทย	นั่นคือน้ำพระไทย <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 551)
นาภี	นั่นคือท้อง <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 432)
พลับพลา	นั่นคือประเทศที่สำหรับกระษัตริย์อยู่ประทับนั้นเรียกว่าพลับพลา <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 566)
โองการ	นั่นคือคำกระษัตริเรียกว่าโองการ เหมือนคำพูดว่ามีพระองการตรัส <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 755)
สวรรณคต	นั่นคือตาย <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 298)
ทรงประชวน	นั่นคือเจบต่าง ๆ <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 304)
โปรด	นั่นความว่าช่วย <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 553)
ประโคม	นั่นคือตี เหมือนกับประโคมฆ้อง กลอง แตรสังข์เป็นต้นนั้น <u>เป็นคำกระษัตริ</u> (น. 543)
คำพระพุทธิเจ้า	นั่นคือเป็นคำพูดถึงตัวเองพูดตอบแก่พระมหากษัตริย์เจ้าแผ่นดินเป็น คำตอบแก่พระมะหากษัตริยา (น. 7)

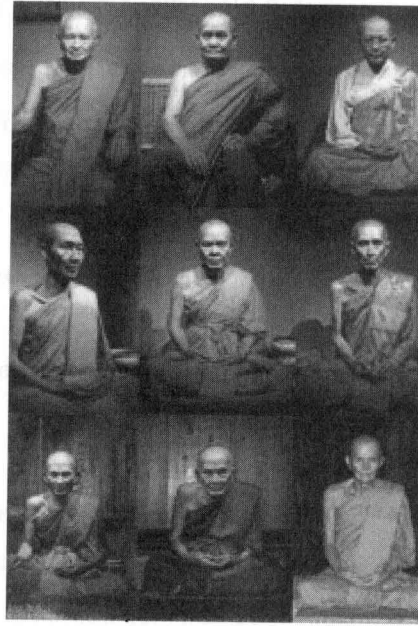
2. ชนชั้นที่ถูกปกครอง

ชนชั้นที่ถูกปกครองในระบบฐานันดรแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ กลุ่มไพร่ (คนสามัญ) และกลุ่มทาส

2.1 กลุ่มพระภิกษุสงฆ์

ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล (2543: 19) กล่าวถึง สถาบันพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมศักดินาในสมัยจารีต ทั้งในด้านการอบรมศีลปะวิทยาการ และการเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างชนชั้นปกครองกับพวกไพร่หรือสามัญชน” ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา คนไทยถือว่าสถาบันสงฆ์และวัดเป็นศูนย์กลางของสังคมทั้งในด้านพิธีกรรมและด้านสังคม จนอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำทางสังคมทางอ้อม

ในพจนานุกรมของ เจ. คัสเวล (2544) ผู้เขียนพบคำศัพท์ที่สะท้อนการจัดระเบียบการปกครองของพระสงฆ์เช่นเดียวกับการจัดระบบฐานันดรของขุนนาง กล่าวคือมีฐานันดรศักดิ์ระดับราชาคณะ ระดับสมเด็จ รองสมเด็จ ระดับเจ้าคุณ เจ้าอาราม นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์ที่ใช้เฉพาะกับพระสงฆ์ โดยในบททำนียบนิยามคำศัพท์จะปรากฏคำอธิบายว่า “เป็นคำฝ่ายพระ” เช่น เกร เณรสิกา ดังนี้

ภาพอริยสงฆ์ไทย จาก www.rosenini.com

ราชาคณะ	นั่นคือพระสงฆ์ที่เป็นใหญ่ ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งแต่นั้นเรียกว่า ราชาคณะ (น. 632)
เจ้าพระคุณ	นั่นคือเป็นคำเรียกซึ่งพระสงฆ์ซึ่งคนเป็นใหญ่นั้นเรียกว่าเจ้าพระคุณ เหมือนคำพูดว่าท่านเจ้าพระคุณท่านอยู่ไหน (น. 230)
ปลัด	พระสงฆ์ที่เป็นรองสมเด็จพระเจ้านั้นก็เรียกว่าพระปลัด (น. 503)
เจ้าไท	นั่นความว่าพระสงฆ์ (น. 230)
เจ้าอาราม	นั่นคือคนที่ใหญ่อยู่ในวัดนั้น เรียกว่าเจ้าอาราม (น. 231)
เถร	นั่นความเหมือนกับเนนเหมือนกัน แต่ว่าเป็นคนแก่กว่าเนนจึงเรียกว่าเถร (น. 841)
แม่ชี	นั่นคือหญิงที่บวชเป็นชีนั้นเรียกว่า แม่ชี (น. 584)
เมณ	นั่นคือร่วมประเวณีด้วยหญิงนั้น เรียกว่าเมณเป็นคำฝ่ายพระ (น. 584)
กะดี	นั่นคือเรือนที่อยู่ที่อยู่แห่งพระสงฆ์นั้นเรียกว่ากะดี เป็นคำเรียก ฝ่ายพระสงฆ์ (น. 778)
สิกขา	นั่นคือเป็นคำเรียกว่าผู้หญิง เป็นคำพระสงฆ์ (น. 278)

2.2 กลุ่มไพร่ (สามัญชน)

พระยาอนุมานราชธน (2531: 3) กล่าวถึง ความหมายของ ไพร่ ว่าหมายถึง “พลเมืองสามัญชน ทั้งหญิง-ชาย มีศักดินาระหว่าง 10-25 ไพร่ต้องทำงานอุทิศแรงงานให้แก่รัฐ โดยไม่ได้ค่าตอบแทน เพราะถือเป็นหน้าที่โดยมีมูลนายเป็นผู้ควบคุม ดังนั้นไพร่ทุกคนจึงต้องขึ้นสังกัดมูลนาย”

ภาพสามัญชน จาก www.siamzone.com/movie/m/912/picture/5

จากการศึกษาพบคำศัพท์ที่สะท้อนถึงสภาพของชนชั้นที่ถูกปกครองชั้นสามัญชนในพจนานุกรม A Dictionary of Siamese Language เช่นคำว่า ไพร่ฟ้า ราษฎร ไพร่ ไพร่กระตุมกี บ่าว และบ่าวไพร่ ตัวอย่างเช่น

ไพร่ฟ้า	นั่นคือข้าแผ่นดินทั้งปวงนั้นเรียกว่าไพร่ฟ้า เหมือนคำพูดว่า ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน (น. 884)
ราษฎร	นั่นคือพลเมืองทั้งปวงนั้นเรียกว่าราษฎร (น. 633)
ไพร่	นั่นคือคนที่มิได้เป็นขุนนางนั้นเรียกว่าไพร่ (น. 541)
ไพร่กระตุมกี	นั่นคือคนที่ต่ำสูลุนั้นเรียกว่าไพร่กระตุมกี (น. 542)
บ่าว	นั่นคือคนที่มิมีนายเรียกว่าเป็นคนำเงินก็มิได้เป็นคนำเงินก็ดี ก็เรียกว่าบ่าว เหมือนคำพูดว่าคนนั้นเป็นบ่าวของคนนั้น (น. 476)
บ่าวไพร่	นั่นความก็เหมือนกับบ่าวเหมือนกัน (น. 476)

นอกจากนี้ผู้เขียนพบข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ในกลุ่มชนชั้นสามัญ (ไพร่) แม้จะเป็นสามัญชนเช่นเดียวกัน แต่มีการแบ่งแยกระดับตามถิ่นที่อยู่อาศัยระหว่างคนในเมืองหลวง กับคนที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองหลวง สังเกตได้จากออกเสียงคำ กล่าวคือ คำศัพท์คำเดียวกัน ความหมายเหมือนกัน แต่จะมีรูปแปรการออกเสียงต่างกัน ภาษาของคนในเมืองหลวง เรียกว่า “คำชาวเมือง” ส่วนภาษาของคน ที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองหลวง เรียกว่า “คำชาวบ้าน” หรือคำบ้านนอก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กะเด็ด	นั่นคือยักนักลำบากนัก เหมือนคำคนพูดเป็นคำบ้านนอกว่า เจ้าอย่าไปเลยกะตักกะเด็ดนัก <u>คำชาวเมือง</u> พูดว่า ประดักประเด้นัก (น. 47)
กะดอน	นั่นคือไม้เป็นโพรงแลเอาไม้อุดเข้าไว้ให้ดี มิให้เป่นรอยให้เห่นเป็นไม้ดี ไม่มีโพรงนั้น เรียกว่ากะดอน เหมือนคำพูดว่าไม้นี้เขากะดอนเข้าไว้ เป่น <u>คำบ้านนอก</u> <u>คำชาวเมือง</u> ว่า ประดอน (น. 47)

กะเบี๋ยง	นั่นคือพาไลเรือนที่มีหลังคาแลฝากั้นนั้นเรียกว่ากะเบี๋ยงเปนค้ำบ้านนอก ชาวเมืองเรียก ระเบี๋ยง อีกประการหนึ่งเหมือนบุตรภรรยาใส่เค้าซ่อมเค้า ให้แก่บิดาแลสามี ด้วยจะมีธุระไปทางไกลนั้น ก็เรียกว่าต่ากะเบี๋ยง เปนค้ำบ้านนอก ชาวเมืองเรียกว่าเสเบี๋ยงเหมือนคำพูดว่าต่ากะเบี๋ยงไปกิน ต่าเสเบี๋ยงไปกิน (น.63)
กะบูน	นั่นเปนชื่อแห่งต้นไม้อย่างหนึ่ง เปนค้ำคนบ้านนอกเรียก ค้ำชาวเมืองเรียกว่าตะบูน (น.65)
กะบาย	นั่นคือสิ่งที่สานด้วยไม้ไผ่สานย่อมๆ ไม่สู้โต สำหรับใส่เค้าสุกแลเค้าसान เปนต้น ก็เรียกว่ากะบายใส่ อีกประการหนึ่งเปนค้ำชาวบ้านนอก ถามกันว่าอยู่กะบายอยู่หูกๆ ค้ำชาวเมืองเรียกว่าสบายอยู่หูกๆ (น. 66)

นอกจากคำศัพท์ที่กล่าวถึงไฟร์ ซึ่งเป็นบุคคลชั้นสามัญในสังคมและแยกใช้ระหว่าง
ค้ำบ้านนอกและค้ำชาวเมืองแล้ว จากการศึกษาพจนานุกรมของเจ.คัสเวลฯ พบว่า มีคำศัพท์ที่สะท้อนถึง
การประกอบอาชีพของสามัญชนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลายคำ เช่น อาชีพด้านเกษตรกรรม
อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการงานฝีมือ การค้าขาย อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรค และนอกจากนี้
ยังพบอาชีพใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่มาจากการรับอิทธิพลของ
ต่างประเทศ ดังนี้

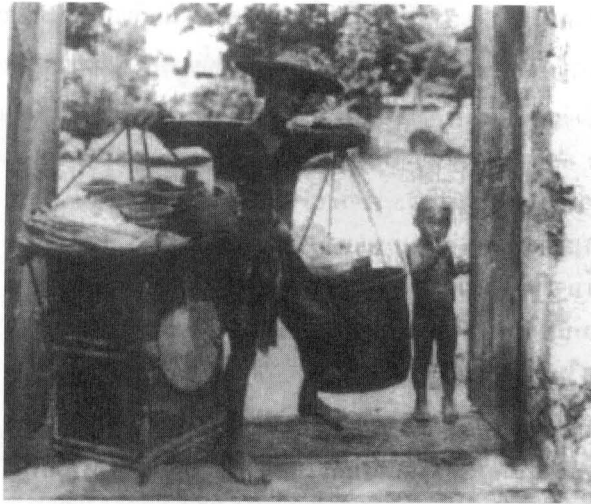
2.2.1 อาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานฝีมือ

สังคมไทยในอดีตคนไทยมีความสามารถด้านการฝีมือประเภทงานช่างต่างๆ ดังนั้นจึงพบ
คำศัพท์ที่สะท้อนให้เห็นอาชีพของคนไทยในหลายๆ ด้าน ได้แก่

ช่าง	นั่นคือคนฉลาดกระทำการต่างๆ นั้นเรียกว่าช่าง (น. 245)
ช่างเหล็ก	นั่นคือคนตีเหล็กเรียกว่าช่างเหล็ก (น. 245)
ช่างเคียน	นั่นคือคนวาดเคียนนั้นเรียกว่าช่างเคียน (น. 245)
ช่างทอง	นั่นคือคนทำทองเรียกว่าช่างทอง (น. 246)
ช่างปัก	นั่นคือคนยกผ้าขึ้นเป็นดอกเป็นดวงนั้น ก็เรียกว่าช่างปัก (น. 246)
ช่างไหม	นั่นคือคนกระทำการไ้้นั้นเรียกว่าช่างไหม (น. 246)
ช่างสาน	นั่นคือคนกระทำให้การสานนั้นเรียกว่าช่างสาน (น. 246)
แม่ครัว	นั่นคือหญิงที่สำหรับทำครัวนั้น เรียกว่า แม่ครัว (น. 584)
แม่นม	นั่นคือหญิงที่สำหรับให้นมกินนั้น เรียกว่า แม่นม (น. 585)

2.2.2 อาชีพด้านการค้าขาย

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544: 127) กล่าวถึง สังคมสยามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า “เป็นผลจากการผสมทั้งสิ่งที่มีมาแต่เดิมในสังคมศักดินา กับสิ่งใหม่คือความมั่งคั่งร่ำรวยจากบรรดาพ่อค้าวานิช การค้าขายกับต่างประเทศ กลุ่มพ่อค้าที่มีบทบาทมากที่สุดคือกลุ่มพ่อค้าคนจีนจากทางตอนใต้ของประเทศไทย”

ภาพชาวจีนหาบอาหารขาย (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล 2543: 28)

- ค้าขาย** นั่นคือได้แก่บุคคลที่ค้าขายของต่างๆ ค้าขายในประเทศบนบกก็ดี ในประเทศท้องน้ำก็ดีแล สำเนาเก่าบ้านค้าขายก็ดี คนเหล่านั้นก็ร้องเรียกว่า เปนคนค้าขายทั้งสิ้น (น. 3)
- แม่ค้า** นั่นคือหญิงที่ค้าขายของต่างๆ นั้นเรียกว่า แม่ค้า (น.584)
- นายประมง** นั่นคือคนที่ฆ่าปลาค้าขายเปนนิจนั้นเรียกว่า พราน (น. 450)
- ค่าทำเนียม** นั่นคือมีกำหนดไว้ว่าสำเนาแลเก่าบ้านเข้ามาค้าขายในบ้านในเมืองแล้ว ก็จะมีเรียกเอาเงินตามสำเนาแลเก่าบ้านใดแลเล็ก เงินที่นายสำเนา แลนายเก่าบ้านให้นั้น เรียกว่าเปนเงินค่า ทำเนียม (น. 5)
- ค่าภาษี** นั่นคือบุคคลไปซื้อค้าขายของที่ต้องเสียภาษีนั้นมีแลจากแผ่นดิน ถ้าบุคคล บรรทุกมาถึงโรงภาษีแล้วก็ต้องเสียภาษีแก่เจ้าภาษีตามพิกัดที่ตั้งไว้ สิบลดหนึ่งบ้าง สิบลดสองบ้าง ถ้าจะคิดคงให้ตามพิกัดก็ได้ จะขอ เสียเงินตามราคาของก็ได้ คงแลเงินที่เสียแก่เจ้าภาษินั้น ก็เรียก (น. 6)
- ลูกจ้าง** นั่นคือคนที่ไปรับจ้างเขาทำการต่างๆ นั้นเรียกว่าลูกจ้างเหมือนคำพูดว่า เราจะจ้างลูกจ้างทำการสักคนหนึ่ง (น. 670)

2.2.3 อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรค คำศัพท์ส่วนใหญ่มักจะเป็นคำประสมที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “หมอ” เช่น

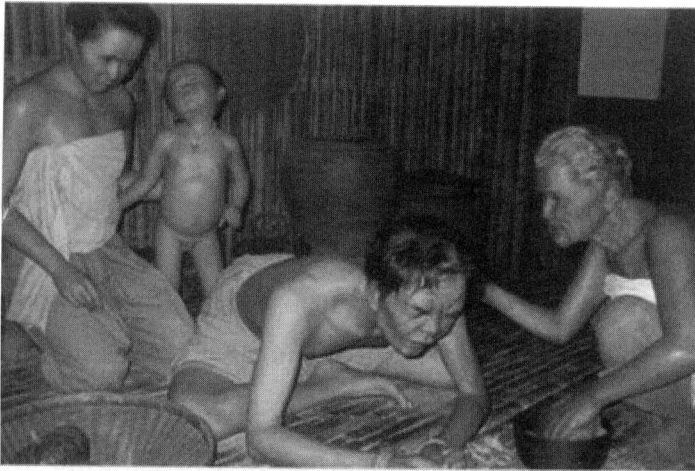
หมอ	นั่นคือคนที่รักษาโรคต่างๆ นั้นเรียกว่า หมอ (น. 608)
หมอดำแย	นั่นคือหมอที่เอาอาหารกให้ออกจากท้องหญิงนั้น เรียกว่าหมอดำแย (น.608)
หมอผี	นั่นคือหมอที่รักษาสัตว์ต่างๆ นั้นเรียกว่า หมอผี (น. 608)
หมอนวด	นั่นคือหมอนวดตามเสานั้น เรียกว่า หมอนวด (น. 608)
หมอโหร	นั่นคือหมอที่ทำนายนั้น เรียกว่า หมอโหร (น. 608)
หมอยา	นั่นคือหมอที่ประกอบยารักษาโรคต่างๆ นั้นเรียกว่า หมอยา (น. 608)
หมอความ	นั่นคือความว่าคนที่คอยขังนั้นเรียกว่าหมอความแลคนที่ข้ายขังนั้น เรียกว่าความจิ้งร้อง เรียกว่าหมอความ (น. 895)

2.2.4 อาชีพใหม่ที่มาจากการรับอิทธิพลต่างประเทศ ด้วยเหตุผลที่ประเทศสยามมีความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ดังนั้นจึงพบอาชีพใหม่ๆ ในสังคมไทยที่มาจากกาเปิดรับอิทธิพลจากต่างประเทศ เช่น อาชีพทูต ล่าม คนเดินสาน อาชีพตีพิมพ์ อาชีพผู้สืบข่าว ดังนี้

หมอความ	นั่นคือคนที่มักเป็นคนนั้น เรียกว่า หมอความ (น. 608)
ราชทูต	นั่นคือคนถือซึ่งราชสารไปนั้นเรียกว่าราชทูต (น. 632)
ทูต	นั่นคือคนที่นำไปซึ่งสิ่งมีราชสารเป็นต้น แลบอกความตามดีแลร้ายนั้น คนนั้นแลเรียกว่าทูต (น. 405)
ล่าม	นั่นคือคนแปลซึ่งถ้อยคำเรียกว่าล่าม เหมือนกับพวกล่ามแปลภาษาต่างๆ นั้น อนึ่ง ความว่าเอาเชือกผูกให้อย่นยาวไปนั้น ก็เรียกว่าเอาเชือกผูกล่ามไว้ (น. 692)
ผู้ล่าม	นั่นคือคนที่สำหรับแปลภาษาต่างๆ นั้นเรียกว่าผู้ล่าม (น. 874)
เดินสาน	นั่นคือเขาเอาใครเขาไป เหมือนคนหนึ่งจะขึ้นไปเมืองกรุงแลมีคนหนึ่งเอาใครขึ้นไปด้วยๆ เหตุใดเหตุหนึ่ง คนนั้นแลเรียกว่าคนเดินสานไป บางทีเขาก็ใช้ว่าเดินสานแลโดยสวน (น. 352)
ตีพิมพ์	นั่นคือสิ่งที่มีได้เขียนด้วยมือนั้น แลเป็นเครื่องที่เป้นรายนั้นเรียกว่า ตีพิมพ์ เหมือนกับภิมตีหนังสือเป็นต้นนั้น (น. 361)
ตียาม	นั่นคือคนที่นั่งยาม ครั้นถึงยามแล้วเขาก็ตีฆ้องให้ได้ยินเป็นสำคัญ นั้นเรียกว่า ตียาม (น. 372)
ผู้สืบข่าว	นั่นคือคนที่สืบข่าวต่างๆ เรียกว่าผู้สืบข่าว (น. 488)

2.3 กลุ่มทาส

ทาส คือ ผู้ที่ตกเป็นทรัพย์สินของนายทาส นายเงิน รับใช้ทำงานโดยไม่ได้รับผลตอบแทน หากทำผิดอาจถูกลงโทษ ทาสเป็นกลุ่มคนที่มีศักดิ์นาต่ำสุดคือ 5 ตามกฎหมายลักษณะทาส แบ่งทาสเป็น 7 ชนิด ได้แก่ ทาสสินไถ่ ทาสในเรือนเบี้ย ทาสที่ได้มาด้วยการรับมรดก ทาสที่ช่วยไว้จากทัณฑ์โทษ ทาสท่านให้ ทาสที่ได้มาจากการช่วยให้พ้นจากความอดอยาก และทาสเชลย (พระยาอนูมานวาชชน 2531: 32) จากการศึกษาพจนานุกรมของเจ.คัสเวลฯ พบว่า มีคำศัพท์ที่สะท้อนสภาพสังคมของชนชั้น “ทาส” ได้แก่ ทาสในเรือนเบี้ย (ตัวเรือนเบี้ย) ลูกครอกฯ ดังนี้

ภาพทาสทำผิด จาก www.rosenini.com

ทาส	นั่นคือคนเป็นค่าน้ำเงินนั้นเรียกว่า ทาส (น. 403)
ตัวเรือนเบี้ย	นั่นคือตัวทาสนั้นเรียกว่า ตัวเรือนเบี้ย (น. 424)
ลูกครอก	นั่นคือลูกของหญิงบ่าวที่เกิดในเรือนเบี้ยนั้นเรียกว่า ลูกครอก เหมือนคำพูดว่า บ้านนั้น เรือนนั้นลูกครอกเคามากนัก (น. 670)
คี่ค่า	นั่นคือบุคคลที่ขายตัวอยู่แก่ท่านผู้อื่น ให้ท่านผู้อื่นไชนั้น คนผู้นั้น แลเรียกว่า คี่ค่า (น. 12)
คี่หนี้	นั่นคือได้แก่ผู้คนบ่าวไพร่ทาสขายหญิงที่มันหนีบ้อยๆ นั้นเรียกว่า คี่หนี้ (น. 14)

สรุป

ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เนื่องจากภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอด และบันทึกกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งด้านความคิด โลกทัศน์ ความเจริญ และความเสื่อม ภาษาทำหน้าที่สะท้อนสภาพสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้ใช้ภาษาได้เป็นอย่างดี ผลจากการศึกษาระบบฐานันดรในสังคมไทยจากพจนานุกรม A Dictionary of Siamese Language แสดงให้เห็นระดับของภาษา ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ คำกษัตริย์ คำฝ่ายพระ และคำชาวบ้าน

การแบ่งประเภทของภาษาทั้ง 3 ประเภทข้างต้น สะท้อนให้เห็นการจัดชั้นชั้นในสังคมไทยสมัยก่อนว่า ประกอบด้วยชนชั้นปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นสูงของสังคม ภาษาที่ใช้เรียกหรือใช้สื่อสารจะเป็นภาษาที่มี “ระดับ” แตกต่างจากภาษาทั่วไปที่เรียกว่า “คำกษัตริย์”

ส่วนชนชั้นที่ถูกปกครองก็มีการแบ่งระดับตามอำนาจในการถือครองที่นา (ศักดินา) ด้วยเช่นกัน ภาษาที่สะท้อนการจัดระบบฐานันดรได้แก่ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ มีคำศัพท์ที่ใช้เรียกว่า “คำฝ่ายพระ” กลุ่มไพร่หรือสามัญชนซึ่งแม้จะเป็นชนชั้นสามัญในสังคมแต่ปรากฏว่ามีการจัดแบ่งระดับภาษาที่ใช้เป็น “คำบ้านนอกกับคำชาวเมือง” ซึ่งถือเกณฑ์ตามถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ใช้ภาษา คนที่อาศัยในเมืองหลวง (เรียกว่าคำชาวเมือง) และคนที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองหลวง (เรียกว่าคำบ้านนอก) และสุดท้าย คือกลุ่มทาส

บรรณานุกรม

- ขจร สุขพานิช. 2542. **ฐานันดรไพร่**. กรุงเทพฯ: บริษัท ต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด.
- คัสเวล, เจ. 2544. **A Dictionary of the Siamese Language**. Copied and enlarged by J. H. Chandler. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ และคณะ. 2532. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- “ทวิภพ-รูปภาพ.” 2551. (ภาพออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.siamzone.com/movie/m/912> (วันที่เข้าถึง 10 พฤษภาคม 2551).
- “พิพิธภัณฑน์หุ่นขี้ผึ้งไทย.” 2551. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.rosenini.com/thaihuman> Imagery. (วันที่เข้าถึง 4 มีนาคม 2551).
- ไพรธ เลิศวิริยมล. 2544. **ชนชั้นในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ภัทรารวรรณ ภาครส. 2539. “ชีวิตความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีรัชกาลที่ 1-3” **หนังสือย้อนอดีต กรุงเทพฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ที่ระลึกพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วันมณิชลัณฑ์ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี, วันที่ 9 พฤศจิกายน 2539. (ม.ป.ท.); สำนักข่าวกรองแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2544. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในราชอาณาจักรสยาม” **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย = Socio-cultural development in Thai history**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ศักดิ์นาถกับการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน. 2546. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. 2543. **อยู่อย่างไพร่ ระบบพื้นฐานในสังคมไทยสมัยจารีต**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- “สมเด็จพระปิยมหาราชกับการเลิกทาส.” 2551. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://fridaycollege.org/index.php?file?> (วันที่เข้าถึง 4 มีนาคม 2551).
- สุภางค์ จันทวานิช. 2534. **การจัดช่วงชั้นทางสังคม: เกียรติภูมิของอาชีพต่างๆ ในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยรัตน์ บำรุงสุข. 2550. “พจนานุกรมไทย-ไทยเก่าที่สุด: พจนานุกรมของเจ.คัสเวล และ เจ.เฮช. แชนด์เลอร์.” **วารสารมนุษยศาสตร์** 14, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 13-24.

- อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. 2527. **สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุমানราชธน, พระยา. 2531. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ.เอ็น.ที.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2543. **ภาษาในสังคมไทย: ความหลากหลายการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.